

УДК 327.82

Івасечко О. Я.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН РОСІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті з'ясовано особливості взаємовідносин між Російською Федерацією та Європейським Союзом. Розглянуто стратегічні цілі взаємовідносин між ними, які задекларовані у важливих двосторонніх нормативно-правових актах. Окреслено інституційну основу взаємовідносин Росії та Євросоюзу. Охарактеризовано проблемні аспекти їхніх взаємодій у сучасній міжнародній практиці, зокрема щодо України. Визначено, що між РФ та ЄС неоднозначними є підходи відносно безпеки, енергетики, а також оцінки збройних конфліктів і політика щодо пострадянських держав.

Ключові слова: стратегічне партнерство, політичний діалог, економічне співробітництво, стратегічні цілі, спільний простір, геополітичне протистояння.

Ивасечко О. Я. Особенности взаимоотношений России и Европейского Союза в условиях современных международных процессов.

В статье выяснены особенности взаимоотношений между Российской Федерацией и Европейским Союзом. Рассмотрены стратегические цели взаимоотношений между ними, которые задекларированы в важных двусторонних нормативно-правовых актах. Охарактеризованы проблемные аспекты их взаимодействия в современной международной практике, в частности, Украины. Определено, что между РФ и ЕС неоднозначными являются подходы относительно безопасности, энергетики, а также оценки вооруженных конфликтов и политика в отношении постсоветских государств.

Ключевые слова: стратегическое партнерство, политический диалог, экономическое сотрудничество, стратегические цели, общее пространство, геополитическое противостояние.

Ivasechko O. Y. The peculiarities of relationships between Russia and the European Union in the terms of modern international processes.

The article deals with the peculiarities of relations between the Russian Federation and the European Union (EU). The strategic goal of the relationships between them, mainly in the political, economic and energy spheres that was declared in important bilateral legal acts – the agreement “On partnership and cooperation with Russia” and “Collective strategy of the European Union towards Russia” was examined. It was noted that the institutional basis for relations between Russia and the EU are summits, meetings, consultations between representatives of both parties. It was noticed that the members of the United Nations, the EU and Russian political relations are based on the values and principles of democracy. At the same time, it was underlined that the de facto convergence of both political centres is a controversial one. The problematic aspects of their interactions in modern international practice, in particular, with Ukraine were found. It was determined that between Russia and the EU there are ambiguous approaches on the state of democracy in Russia (the rule of law, human rights, free elections in Russia, etc.), the security (Russian performances against NATO of the expansion to the East, and conducting of anti-NATO policy), the power engineering (Russia's desire to monopolize the energy market), and also evaluation of armed

conflicts (South Ossetia) and policy on the post-Soviet States (Russia's desire to form a block counterbalance of the influence of the EU on the expense of CIS countries). It was noted that a special role in the differences of political interests in respect of the CIS countries play different values of the RF and the EU as a world power centres. It was stated that today there is a significant deterioration in relations between Russia and the EU due to the desire of Russia to restore its imperial ambitions in the international environment, a violation of international legal norms in the armed intervention in the Autonomous Republic of Crimea. The conclusion is that the relations between the EU and Russia are mutually beneficial political, economic, and cultural aspects. This requires regular consultation between them. At the same time, the focus is on the formal Declaration of strategic goals between them and their effectiveness in practice of the international process.

Key words: strategic partnership, political dialogue, economic cooperation, strategic objectives, common space, geopolitical confrontation.

Глобалізаційні виклики останніх десятиліть посилюють роль та значення інтеграційних процесів у міжнародній політиці, побудови стратегічного партнерства між державами, формування політики безпеки та геополітичних взаємовідносин. Особливої уваги в даному аспекті заслуговують взаємовідносини Російської Федерації (РФ) та Європейського Союзу (ЄС), зокрема, у політичній площині. Важливо, що Росія є найбільшим сусідом Європейського Союзу передусім через його розширення у 2004 та 2007 роках. Водночас слід зауважити, що окрім географічної близькості з країнами ЄС, Росія впродовж своєї історії залишається ключовим міжнародним актором у європейському просторі. З огляду на це, взаємовідносини ЄС та Росії є пріоритетними та взаємообумовленими. Так, Росія є важливим стратегічним партнером ЄС у енергетичній та економічній сферах. Своєю чергою, ЄС – великий торговий партнер Росії. Ринок ЄС у Росії розглядається як один із найважливіших для товарів російського експорту. Між ЄС та Росією зростає взаємозалежність у сферах торгівлі, транспортування енергоносіїв, інвестиційного співробітництва, забезпечення енергоефективності тощо. У цілому ж після розпаду СРСР Росія проходить етап модернізації. У цьому аспекті взаємовідносини з ЄС для Росії є вигідними, позаяк допомагають їй вирішити внутрішні проблеми у таких сферах, як економіка, безпека, культура, наука, освіта тощо.

Відзначимо також, що як члени Організації Об'єднаних Націй (ООН) ЄС та Росія будують політичні взаємовідносини на основі підтримки основних цінностей та принципів демократії – забезпечення прав людини, верховенства права, ринкової економіки тощо. Разом з тим, багато науковців та практичних аналітиків акцентують увагу на пошуку місця Росії у новій Європі, посиленні розбіжностей між ними, зокрема через ситуацію, яка склалась навколо Південної Осетії у 2008 р. З огляду на це можемо констатувати, що закріплення принципу пріоритету міжнародного права та, своєю чергою, унеможливлення застосування сили на міжнародній арені, які у європейській політиці є домінуючими, знаменують відмінності у політиці Росії та держав Європейського Союзу. Окрім того, сучасні політичні, економічні та інформаційні відносини між Росією та ЄС засвідчують їхнє відмінне прагнення геополітичного переформатування європейського простору за рахунок постсоціалістичних та пострадянських країн. ЄС здійснює політику розширення та/або створення кола держав-партнерів, які діяли б на засадах європейських (західних) норм і правил. Натомість Росія намагається

створити інтеграційне об'єднання під власною егідою, яке керуватиметься нормами і правилами, притаманними державоцентричним політичним системам «східного» взірця [1].

Крізь призму системи координат «Схід – Захід» доцільно розглядати й геополітичне становище України. Слід вказати, що прагнення українського суспільства інтегруватися до європейських політико-економічних структур і призупинення цього процесу з боку влади, передовсім в інтересах Росії, активізували масштабні безпрецедентні протестні акції, спричинили громадянське протистояння із силовими органами влади з листопада 2013 р. до лютого 2014 р. у суспільстві, яке сьогодні набуло жорстоких наслідків, та поглибили кризу довіри до державної влади. Основою цієї кризи можна вважати й вибудовування «персоналістської» влади в Україні через внесення змін до Конституції України у попередніх роках та руйнування системи стримувань і противаг влади. Водночас така суспільно-політична ескалація напруги в Україні неабияк пов'язана із перетином геополітичних інтересів США та ЄС з одного боку і Росії – з іншого. Відтак можемо стверджувати, що Росія та ЄС в умовах сучасних міжнародних процесів є двома центрами впливу щодо вибору геополітичних стратегій розвитку в Україні.

Отже, взаємообумовленість та взаємозалежність стосунків між ЄС та Росією, а також посилення відмінностей між ними у політико-міжнародній практиці щодо впливу на пострадянські держави, зокрема й Україну, зумовлюють актуальність аналізу даної тематики, теоретичного пошуку перспектив та тенденцій співпраці між ними.

Взаємовідносини Росії та Європейського Союзу у контексті політичних тенденцій сучасного міжнародного життя привертають чималу увагу науковців. Серед них варто виокремити праці М. Ентина, С. Веддера, С. Блокмана, А. Матта, С. Лаврова, Н. Ємельянової, О. Корнеєва, Т. Романової, М. Рогожнікова, Л. Дериглазової, Ю. Малєєва, Ю. Матвєєвського, Л. Шевченко та ін. Російсько-європейські відносини вони аналізують у глобальних політичних та економічних масштабах, акцентують увагу на їхніх позитивних і негативних чинниках, а також – з позицій адаптації європейського досвіду захисту прав людини у російській правовій системі. З-поміж українських дослідників окремі аспекти даної проблематики висвітлено у наукових працях А. Круглашова, В. Копійки, Т. Шинкаренка, А. Кирчіва, С. Кротюка, Р. Філоненка, які аналізують фактор «східного партнерства» у відносинах Росії та ЄС, а також – Д. Чернатої, яка аналізує проблемні аспекти енергетичних відносин Росії та ЄС та інших. Однак наукові здобутки у цьому напрямі досліджень потребують подальшого опрацювання.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей взаємовідносин Росії та Європейського союзу в умовах сучасних міжнародних процесів, зокрема в контексті суспільно-політичної кризи в Україні. Поставлена мета дає змогу сформулювати наступні завдання: з'ясувати основні галузі співробітництва між РФ та ЄС і розглянути важливі нормативно-правові акти, які визначають основні стратегічні цілі їхніх взаємовідносин; окреслити інституційну основу взаємовідносин Росії та Євросоюзу; охарактеризувати проблемні аспекти взаємовідносин Росії та ЄС у сучасній міжнародній практиці, зокрема щодо України.

Передусім варто вказати, що історія формування Європейського Союзу та історія Російської Федерації тісно пов'язані одна з одною у політичному,

економічному та культурному вимірах. Головним чином їх об'єднують взаємозалежність економіки, об'єктивна неділимість європейської безпеки, спільні культурні корені. Так, наприклад, об'єм взаємної торгівлі РФ та ЄС сьогодні становить понад 400 млрд. доларів, що суттєво перевищує показник торгівлі ЄС зі Сполученими Штатами Америки (США) чи Китаєм [9]. Окрім того, РФ та ЄС тісно співпрацюють у таких сферах, як авіапромисловість, судно- і автомобілебудування, медицина, фармацевтика тощо. Зокрема у структурі російського експорту вагому роль займають енергоресурси. Важливо, що Росія фактично є головним постачальником нафти та природного газу до країн ЄС, що надає їй особливих переваг у переговорах з країнами-учасниками ЄС. Слід також відзначити, що реалізація проектів в інноваційній та науково-технічній сферах обох сторін закріплена у спільній ініціативі «Партнерство задля модернізації» 2010 р.

Окрім того, особливої ваги у відносинах співробітництва РФ та ЄС набули питання транспортування та транзиту газу з Росії та через неї [5]. Так, до числа пріоритетних проектів у відносинах РФ та ЄС доцільно віднести будівництво газопроводу «Північноєвропейський газопровід», метою якого є підвищення надійності поставок газу на європейський ринок за рахунок диверсифікації потоків, а також – систему газопроводу «Ямал – Європа» через Білорусію та Польщу та ін. Водночас слід підкреслити, що енергетичні відносини РФ та ЄС в цілому орієнтовані на поступову інтеграцію їхніх ринків електроенергії та енергоносіїв. Передусім це сприятиме отриманню значних зисків обох сторін у вигляді підвищення безпеки поставок та розширення можливостей для діяльності як російських, так і європейських промисловців. Отже, необхідність співробітництва у сфері енергетики істотно узалежнює держави-члени ЄС та Росію.

Водночас прагнення реалізації спільних проектів між РФ та ЄС з метою об'єднання їхніх енергосистем обумовило потребу нормативно-правового регулювання, зокрема відповідності стану правового регулювання ринку енергоресурсів РФ європейським стандартам, принципам та правилам. Розглянемо детальніше нормативні акти, які закріплюють стосунки РФ та ЄС.

Так, вагомим міжнародним документом у цьому контексті є угода «Про партнерство та співробітництво з Росією», прийнята у 1994 р. на о. Корфу у Греції, яка вступила у дію у 1997 р. після ратифікації Росією та Європейським парламентом і усіма національними парламентами країн-учасниць ЄС [17]. Слід зазначити, що угода «Про партнерство та співробітництво з Росією» була прийнята також ЄС з десятиятьма колишніми республіками Радянського Союзу, крім Таджикистану. У рамках цієї угоди передбачено співробітництво сторін із широкого спектру питань економіки – від побудови тісних економічних зв'язків до формування зони вільної торгівлі, а також окреслено рамки забезпечення їх політичного діалогу. Останній насамперед передбачав розвиток політичних та економічних свобод, побудову демократії у Росії, забезпечення соціального та культурного співробітництва тощо. Прагнення політичного діалогу дозволило закріпити загальні принципи та напрями співробітництва РФ та ЄС. Так, з-поміж таких принципів можемо виокремити: повагу до демократичних принципів та прав людини, поступове формування Росією режиму, найбільш сприятливого нації у торгових відносинах, та ін. [17].

Основними напрямками економічного співробітництва стали наступні: розвиток відповідних галузей промисловості та транспорту; освоєння нових ринків

збуту; стимулювання науково-технічного прогресу; сприяння стабільному розвитку соціальних та людських ресурсів, зайнятості населення; акцент на регіональне співробітництво.

Втім через те, що Росія є державою із перехідною економікою до ринкової її економічні реформи не були належно оцінені європейським співтовариством, а відтак постала потреба підписання нової угоди.

На основі «Угоди про партнерство та співробітництво з Росією» у 1999 р. було прийнято «Колективну стратегію Європейського Союзу щодо до Росії» [6]. В її рамках зазначено, що Росія як стабільна та демократична держава є невіддільною частиною об'єднаної Європи та вказано, що проблеми всього континенту можуть бути вирішеними лише шляхом тісного співробітництва між Росією та ЄС.

З-поміж стратегічних цілей ЄС відносно РФ у вищезазначеній міжнародній угоді виділено наступні: Росія повинна бути стабільною, відкритою, плюралістичною демократією, що здійснює своє управління на основі принципів правової держави та ринкової економіки; інтенсифікація співробітництва з Росією сприятиме забезпеченню стабільності в Європі та закріпленню безпеки у світі.

Окрім того, ЄС також закріпив намір сприяти успішному розвитку процесу політичної та економічної перебудови Росії. З огляду на це основними цілями ЄС у співробітництві з Росією стали: закріплення демократії, принципів правової держави; інтеграція Росії в загальноєвропейський економічний та соціальний простір; співробітництво в інтересах забезпечення стабільності та безпеки як в Європі, так і за її межами; загальні проблеми європейського континенту.

Варто зокрема зазначити, що інституційну основу взаємовідносин РФ та ЄС складають: саміти на рівні керівників держав/урядів двічі на рік, що визначають стратегічні питання російсько-європейського партнерства; зустрічі профільних міністрів у рамках Постійної ради партнерства, де вирішуються поточні питання; зустрічі вищих посадових осіб та експертів з широкого кола проблем як російсько-європейських питань, так і проблем у світі; регулярні консультації з прав людини (з 2005 р.); зустрічі Комітету парламентського співробітництва між Європейським парламентом і російським парламентом (Державна Дума і Рада Федерації).

Так, на одному із самітів у травні 2003 р. в Санкт-Петербурзі ЄС і Росія домовились про укріплення співробітництва шляхом утворення так званих чотирьох «спільних просторів» на основі спільних цінностей та інтересів: 1) спільний економічний простір; 2) спільний простір свободи, безпеки, правосуддя; 3) спільний простір зовнішньої безпеки; 4) спільний простір досліджень, освіти і культури [18].

У травні 2005 р. відбувся Московський саміт ЄС – Росія, на якому було прийнято рішення розробити «дорожні карти», що включатимуть коротко- і середньотермінові заходи щодо створення цих чотирьох просторів.

Разом з тим, розвиток європейсько-російських відносин потребував удосконалення їх правового регулювання. Тому у травні 2008 р. відбулись переговори щодо підписання нової угоди з Росією, яка доповнила б та модифікувала діючі угоди, зокрема угоду «Про партнерство і співробітництво». Однак з початком російсько-грузинського збройного конфлікту рішенням Європейської Ради від 1 вересня 2008 р. ці переговори було призупинено. Проте 5 листопада 2008 р. Європейська Комісія у документі «Комунікація Комісії до Європейської Ради щодо відносин з Росією» визначила, що переговори слід продовжити, і 2 грудня 2008 р. вони продовжились. Головною метою таких

двосторонніх взаємодій здебільшого є забезпечення принципів безпеки, стабільності, дотримання міжнародних прав, зокрема прав людини [11].

Отже, вищерозглянуті міжнародні документи закріпили основні аспекти взаємовідносин РФ та держав-членів ЄС. Правовою основою відносин Росії та ЄС є угода «Про партнерство та співробітництво», в рамках якої визначені чотири основні сфери співпраці, або «спільні простори» (економіка, свобода, безпека, наука). Водночас слід підкреслити, що питання фактичного зближення обох політичних центрів є вкрай дискусійним та суперечливим. Росія, на переконання багатьох теоретиків, в силу своєї зовнішньо- та внутрішньополітичної діяльності не може повною мірою стати «Європою», тобто перейняти європейські норми, стандарти та цінності у політичному та ідеологічному аспектах.

У реальному міжнародному процесі відносин Росії і ЄС є досить складними та часто мають конфліктний суперечливий характер. В цілому ж їх можна звести до певних аспектів [1]. По-перше, вкрай неоднозначним є стан демократії в Росії, а особливо забезпечення принципів верховенства права, захисту прав і свобод людини і громадянина, вільних, змагальних і чесних виборів, який істотно розмежує взаємовідносини обох сторін. Як приклад можемо навести гучні справи у Росії із главою компанії ЮКОС М. Ходорковським та керівником банку МЕНАТЕП П. Лебедевим; смертю С. Магнітського – партнера британської юридичної фірми «Firestone Duncan»; арешти представників опозиції, переслідування громадських активістів, правозахисників, залякування неурядових організацій, ЗМІ тощо. Ці факти ілюструють істотне порушення прав людини у РФ. У зв'язку з тим Комітет Європарламенту з міжнародних справ схвалив поправки до щорічної доповіді з прав людини, якими закликають держави-члени ЄС застосувати санкції до 60 російських чиновників, причетних до антигуманних справ. Втім, МЗС і Держдума РФ оцінили такі поправки як зовнішній тиск та втручання у внутрішні справи держави. У відповідь Європарламент ухвалив резолюцію «Про верховенство закону в Росії», у якій засудив ситуацію із порушенням демократичних принципів з боку владних структур.

У цьому контексті вартим уваги є указ Президента РФ В. Путіна «Про заходи з реалізації зовнішньополітичного курсу Російської Федерації», у якому наголошується на необхідності «протидіяти спробам використання правозахисних концепцій як інструмента політичного тиску і втручання у внутрішні справи держави».

Доволі критично ЄС оцінює й виборчі кампанії у РФ. Так, прийнятими резолюціями «Про майбутні президентські вибори» 15 березня 2012 р. ЄС наголосив на тому, що парламентські та президентські вибори у Росії «не повністю відповідали стандартам вільних і справедливих виборів і відрізнялись злиттям держави та керівної партії, відсутністю незалежних виборчих комісій, упередженістю ЗМІ і втручанням держави на всіх рівнях».

По-друге, істотно різняться підходи ЄС і РФ щодо забезпечення безпеки на континенті. Зокрема, їхню різнобічність ілюструє неприйняття ЄС запропонованого Д. Медведєвим у листопаді 2009 р. проекту Договору про європейську безпеку. Очевидним є те, що Росія виступає проти розширення НАТО на Схід, вбачаючи в цьому загрозу власній безпеці. Відтак, створивши Організацію Договору про колективну безпеку (ОДКБ), у якій сформовані колективні сили оперативного реагування, РФ фактично проводить антинатовську політику.

По-третє, у відносинах ЄС і Росії залишаються принципові відмінності в оцінках і позиціях відносно вирішення проблем, пов'язаних зі збройним

конфліктом між Грузією та РФ, внаслідок якого виникли проросійські анклавні – Абхазія і Південна Осетія, незалежність яких не визнається державами-членами ЄС. Зокрема, відрізняються підходи сторін щодо врегулювання ситуації в інших зонах заморожених конфліктів (Придністров'я, Нагірний Карабах та ін.).

По-четверте, можемо констатувати неоднозначність у відносинах РФ і ЄС у сфері енергетики. У багатьох діях Росії у цій сфері ЄС вбачає прагнення монополізувати енергетичний ринок Європи. Тривають складні переговори ВАТ «Газпром» з низкою європейських газових компаній. Водночас країни ЄС вдаються до певних запобіжних заходів з протидії монополізації енергетики [1].

По-п'яте, РФ та ЄС проводять відмінну політику щодо держав пострадянського простору. Зокрема, за рахунок пострадянських держав під своєю егідою РФ прагне сформувати блок проти ваги впливу ЄС на континенті. У зв'язку з цим східна політика ЄС розглядається РФ як загроза її національним інтересам. Підтвердженням цього можемо вважати критично-негативне ставлення Росії до ініціативи ЄС «Східне партнерство». Водночас зауважимо, що особливу роль у розбіжностях політичних інтересів щодо держав СНД відіграють різні цінності обох політичних центрів впливу.

Істотних суперечок у відносинах ЄС та Росії надає й сучасна внутрішньо-суспільна криза в Україні, а також введення військ РФ на територію Криму. Варто вказати, що на засіданні Ради міністрів ЄС 3 березня 2014 р. було ухвалено низку принципових положень, які засвідчують сучасне погіршення відносин між ЄС та Росією. Так, Європейський Союз рішуче засуджує очевидне порушення суверенітету і територіальної цілісності України за допомогою активів агресії, що здійснюються збройними силами Росії в АРК. Також ЄС засуджує дозвіл, наданий Радою Федерації Росії 1 березня 2014 р. щодо застосування збройних сил на території України. Важливо, що ці дії порушують Статут ООН та Гельсінський заключний акт ОБСЄ, а також особливі зобов'язання Росії щодо поваги суверенітету і територіальної цілісності України у рамках Будапештського меморандуму від 1994 р. та двостороннього Договору про дружбу, співробітництво та партнерство від 1997 р. Ці дії також очевидно порушують Конституцію України, яка закріплює положення про те, що Автономна Республіка Крим може організувати референдум лише з приводу місцевих питань, а не з питань, що стосуються зміни конституційного ладу України.

Натомість Росія вважає свої дії на території Криму виправданими і законними. Як зазначає С. Марков, із 84 суб'єктом федерації, яким може стати Крим, РФ може отримати повагу багатьох країн світу через протипагу «диктатурі» Заходу та – стримання поширення нацизму в Україні та спроби державного перевороту в Росії, котрий планується Заходом по технології українського майдану. Водночас він стверджує, що міцність російської політики полягає у законності виборних органів; демократичності; захисті прав людини, зокрема російськомовних громадян України від терору неонацистських угруповань [10].

Очевидно, що сучасне загострення суперечок між ЄС та Росією щодо України є чи не найбільшим від часу холодної війни. Варто погодитись із думкою З. Бжезінського, що без України Росія перестала бути євразійською імперією [15]. Тому можемо констатувати, що нинішнє геополітичне протистояння Росії всупереч міжнародно-правовим нормам та цінностям Заходу спрямовано на посилення РФ свого політичного впливу у внутрішньому житті України, а також – відновлення її імперських прагнень у міжнародному середовищі. Сучасні аспекти впливу Росії на політику України будуть предметом наших подальших досліджень.

Отже, відносини між ЄС та Росією, з одного боку, є взаємозалежними і взаємовигідними у політичному, економічному та культурному аспектах, а з іншого – суперечливими та антагоністичними, головним чином щодо пострадянських держав, зокрема, України. Важливі стратегічні цілі відносин РФ та ЄС є формально задекларованими, однак недовгими у практиці міжнародного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Відносини ЄС – Україна – Росія: проблеми і перспективи [Електронний ресурс] // Національна безпека і оборона. – 2012. – № 4–5. – Режим доступу : http://www.ramkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD_133-134_ukr_1.pdf
2. Дериглазова Л. В. Права человека в отношении России и ЕС: правочеловеческий или правозащитный механизм [Електронний ресурс] / Л. В. Дериглазова // Вестник Балтийского Федерального университета им. И. Канта. – 2013. – № 6. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/prava-cheloveka-v-otnosheniyah-es-i-rossii-pravocheleveskiy-ili-pravozaschitnyumechanizm>
3. Доклад «Отношения России и Европейского союза: современная ситуация и перспективы» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iaras.ru/pub/report_WordFormat.doc
4. Евросоюз прекращает переговоры с РФ по новому соглашению [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/news/190492.html>
5. Емельянова Н. Н. Взаимозависимость России и ЕС в энергетике: современное состояние и перспективы [Електронний ресурс] / Н. Н. Емельянова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2007. – № 6. – Режим доступу : <http://www.dis.ru/library/560/25630/>
6. Коллективная стратегия Европейского Союза по отношению к России [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mgimo.ru/files2/y11_2013/243404/4.3.collective_eu_strategy.
7. Корнеев О. В. Отношения между Европейским Союзом и Россией в сфере миграции: некоторые теоретические аспекты [Електронний ресурс] / О. В. Корнеев // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 299. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-mezhdv-evropeyskim-soyuzom-i-rossiye-v-sfere-migratsii-nekotorye-teoreticheskie-aspekty>
8. Кротюк С. Східний напрям політики «нового сусідства» Європейського Союзу [Електронний ресурс] / С. Кротюк. – Режим доступу : <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/04/krotjuk.htm>
9. Лавров С. В. Россия – Евросоюз: перспективы партнерства в меняющемся мире [Електронний ресурс] / С. В. Лавров. – Режим доступу : http://www.mid.ru/bdomb/brp_4.nsf/76bbf733e3936d4543256999005bcb7/80ccde1c4ae2e27f44257bc6005fdbd9!OpenDocument
10. Марков С. Позиция России по Украине – сильная и честная [Електронний ресурс] / С. Марков. – Режим доступу : <http://www.aif.ru/euromaidan/opinion/1121601>
11. Отношения России с Евросоюзом [Електронний ресурс] / Под ред. С. Беленя и К. Худолея. – Варшава : Издательство Варшавского университета, 2009. – 314 с. – Режим доступу : <http://www.intertrends.ru/twenty-three/023.htm>

12. Отношения Россия – ЕС на пороге перемен / под ред. М. Л. Энтина, Н. А. Славкина, Н. Ю. Кавешникова. – М. : Аксиом. – 2009. – 560 с.
13. Отношения Россия – ЕС. Постоянное представительство Российской Федерации при Европейском союзе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.russianmission.eu/ru/kratki-obzor-otnoshenii>
14. Політичні ризики та політична стабільність в Україні [Електронний ресурс] // Український незалежний центр політичних досліджень. – Режим доступу : http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Political_risks11_Jan2014u.pdf
15. Рогожников М. Изрядная доля геополитики [Электронный ресурс] / М. Рогожников. – Режим доступа : http://expert.ru/russian_reporter/2014/09/izryadnaya-dolya-geopolitiki/
16. Романова Т. А. Энергетический диалог России и Европейского союза: эволюция и перспективы развития [Электронный ресурс] / Т. А. Романова // Отношения России с Евросоюзом ; Под ред. С. Белена, К. Худолея, Т. Романовой. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета, 2012. – Режим доступа: <http://www.insor-russia.ru/files/Russia-EU.pdf>
17. Соглашение о партнёрстве и сотрудничестве с Россией 1994 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eulaw.edu.ru/documents/legislation/eea/pca_russia.htm
18. Стратегічне партнерство Росії та ЄС: аналітичні оцінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/20.htm>
19. Філоненко Р. Європа, Україна, Росія: третій зайвий? [Електронний ресурс] / Р. Філоненко // Віче. – 2008. – № 10. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/956/>
20. Черната Д. Проблемні аспекти енергетичних відносин Росії і Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Д. Черната. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/Npchdupol_2013_212_200_20.pdf

УДК 323.212

Бессараб Т. В.

ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ

Досліджуються передумови і процес розвитку інтеграційних об'єднань у Латинській Америці. Розглянуто роль політичного та ідеологічного чинників в об'єднанні країн Латинської Америки у стійке інтеграційне угруповання. Стверджується, що саме повоєнні умови, виснаженість латиноамериканських країн від диктаторських політичних режимів та економічний і політичний тиск США мотивували латиноамериканські нації до об'єднання, демократизації й реформування держав.

Ключові слова: інтеграція, регіоналізація, демократизація, військова диктатура, латиноамериканізм.

Бессараб Т. В. Предпосылки интеграционных процессов в Латинской Америке.

Исследуются предпосылки и сам процесс развития интеграционных объединений в Латинской Америке. Рассмотрена роль политического и